

OILADA INKLYUZIV TA'LIM-TARBIYANING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Abdubannobova Mahliyo Abdurashid qizi

Farg'ona davlat universiteti doktoranti

E-mail: mahliyoadbubannobova2@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20009863>

***Annotatsiya:** maqolada oilada inklyuziv ta'lim-tarbiyaning psixologik xususiyatlari, ayniqsa, alohida ehtiyojli farzandlarni tarbiyalashda ota-ona mehr-muhabbati, psixologik yondashuv, individual xususiyatlarni hisobga olish hamda sog'lom oilaviy muhitning ahamiyati tahlil qilingan.*

***Kalit so'zlar:** inklyuziv ta'lim, oila tarbiyasi, psixologik muhit, shaxs rivojlanishi, ma'naviy tarbiya, individual yondashuv, barkamol avlod, oilaviy munosabatlar.*

***Annotation:** The article analyzes the psychological characteristics of inclusive education and upbringing within the family, particularly emphasizing the importance of parental love and care, psychological approach, consideration of individual characteristics, and a healthy family environment in raising children with special needs.*

***Keywords:** inclusive education, family upbringing, psychological environment, personality development, spiritual education, individual approach, harmoniously developed generation, family relationships.*

***Аннотация:** В статье анализируются психологические особенности инклюзивного обучения и воспитания в семье, особенно подчеркивается значение родительской любви и заботы, психологического подхода, учета индивидуальных особенностей, а также здоровой семейной среды в воспитании детей с особыми потребностями.*

***Ключевые слова:** инклюзивное образование, семейное воспитание, психологическая среда, развитие личности, духовное воспитание, индивидуальный подход, гармонично развитое поколение, семейные отношения.*

O'zbek xalqi azaldan o'zining bolajonligi, oilaparvarligi bilan ajralib turadi. Albatta, farzandlarga mehr qo'yish, ularning qornini to'q, ustini but qilish o'z yo'li bilan, lekin bolalarimizni yoshlik chog'idan boshlab milliy tarbiya, axloq-odob, yuksak ma'naviyat asosida voyaga yetkazish biz uchun doimo dolzarb ahamiyat kasb etib kelingan.

Oilada ota-ona farzand tarbiyasini, avvalo, bolaning shaxsiyatini o'rganishdan boshlamog'i kerak. Chunki ta'lim- tarbiya degani o'zaro iliq munosabat va bir-biriga ta'sir ko'rsatishdan iborat. Buning asosida bolani tushunish, uni tanish, o'rganish yotadi. Farzandimiz bilan o'rtamizda yuz beradigan tushunmovchiliklar, asosan, uni anglay olmagan- mizdan kelib chiqadi. Muborak hadisda aytiladi: “Bolasi bor odam, u bilan bolaga aylansin”. Bunda bolaga aylansin deganda, bola singari xatti-harakatda bo'lish emas, bolaning ruhiy holatini tushunish, uning ehtiyoj va xohishlariga javob beradigan tushunchada bo'lish ko'zda tutilgan. Har bir bolaning shaxsiy psixik xususiyatlari, fe'l-atvori, iqtidorini hisobga olib munosabat o'rnatish kerak. Bu bir kishiga nisbatan bir usulni qo'llab, bundan ijobiy natija olish, ayni usulni boshqa kishiga nisbatan ham qo'llagan holda ijobiy natijani qo'lga kiritish degani emas. Zero, har bir inson o'ziga xos xususiyatga egadir.

Mamlakatimiz o'z mustaqilligini qo'lga kiritgan yil- danoq bolalar va o'smirlarning jismonan sog'lom va baquvvat, ruhan barkamol inson bo'lib yetishishlari uchun barcha sharoitlarni muhayyo qilishga katta e'tibor berildi. O'zbekiston Respublikasida 2005 yil “Onalar va bolalar yili”, 2008 yil “Yoshlar yili”, 2010 yil esa “Barkamol avlod yili” deb e'lon qilindi va ularga taalluqli ishlab chiqilgan keng hajmdagi Davlat dasturlari doirasida ancha ishlar amalga oshirildi. Hammamizga yaxshi ma'lumki, mamlakati- mizning barcha hududlarida bolalarning, ayniqsa, o'smirlar- ning sog'lom o'sib-ulg'ayishi, ilm olishi, kasb-hunar egallashi uchun barcha imkoniyat va sharoitlar yaratilmoqda. Bu borada jamoat tashkilotlarining ham o'rni kattadir. “Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati, “Sog'lom avlod uchun”, “Bolalar”, “Mehr nuri”, “Sen yolg'iz emassan”, “O'zbekistonda bolalar sportini rivojlantirish”, “Mehr-shafqat va salomatlik” hamda “Maktab ta'limi” kabi jamg'armalarning sa'y-harakatlari alohida tahsinga loyiq. Mamlakatning kelajagi bo'lgan yesh avlod har jihatdan - ham jismoniy, ham axloqiy, ham ma'naviy, ham ruhiy barkamol bo'lishi lozim. Sog'lom ota-onadan sog'lom farzand dunega keladi. Odamning salomatligi haqida, uzoq umr ko'rish to'g'risida g'amxo'rlik qilish bo'lg'usi ona va chaqaloqning salomatligini saqlab borishdan boshlanishi kerak. Ma'lumki, bo'lajak onalar homiladorlik davrining boshidan oxirigacha ayollar konsultatsiya nazorati ostida bo'ladi. Oy-kuni to'liq yetmasdan tug'ilgan bolalar oy-kuni yetib tug'ilgan bolalarga qaraganda ko'proq kasal va nobud bo'lishi kuzatilgan. Shuning uchun aellar konsultatsiyalarining asosiy vazifalaridan biri bolaning oy-kuni yetmasdan tug'ilishiga olib kelishi mumkin bo'lgan sabablarni bartaraf qilishdir.

Mehr. Farzand dunyoga kelgan xonadonda bayram boshlanadi. Quvonch va shodliklar, ota-ona baxtiyor, hamma tashvishlarni unutadilar. Albatta, bu shodlik bolaning to'rt muchasi sog' bo'lib tug'ilgandagina yarashadi. Lekin bola kasal yoki nuqsonli bo'lib tug'ilganida-chi? Unga alohida mehr- muruvvat ko'rsatib tarbiyalash lozim bo'ladi. Bolaning ruhan ham jismonan ulg'ayishi uchun eng yaxshi muhit - oila muhiti. Bola o'ziga kerak bo'lgan mehr, shafqat va e'tiborni faqat oilasidagina topishi mumkin. Oilada his-tuyg'ularning teng o'rtoqlanishi bola shaxsiyati va uning aqliy jihatdan rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bola bilan birgalikda qilinadigan ishlar, masalan, birgalikda taom yeyish, o'yin o'ynash, so'zlashish, televizor tomosha qilish, ertak ayitish va shunga o'xshash faoliyatlar bola uchun oilaning qimmatini yanada oshiradi. Bola oiladagi hurmat-izzat, insonga bo'lgan e'tiborga qarab, xulosa chiqarib, tengdosh do'stlari, kattalar, kichiklar va jamiyatga bo'lgan o'z munosabatini shakllantiradi. Bola ota-ona mehrini his etmasdan yashay olmaydi. Chunki bola ulg'ayadigan yagona muhit, asosiy makon uning oilasidir. Bola ulg'ayib tarbiyalanishida ota-onaning, oiladagi psixologik muhitning o'rni juda ahamiyatlidir. Bola har doim, har qanday sharoitda oila ko'magi va mehriga muhtoj bo'ladi. Bu mehrdan mahrum bo'lmaslik uchun u bor kuchi bilan harakat kdladi, vaqt o'tishi bilan boshqarishni, atrofdagi kishilar bilan qanday munosabatda bo'lish kerakligini o'rganadi. Ota-ona tomonidan bolaga beriladigan tarbiya mehr, hayo asosida bolaning dunyoqarashi shakllanadi. Jaskuin: "Mehrnga bo'lgan ehtiyoj qancha bo'lishidanqat'i nazar, uning miqdori hisob-kitob qilinmaydi. Kam miqdorda bo'lsa-da, mehr berilmagan bola o'z qobig'iga berkinib oladi, yo'ldan adashadi va xudbinga aylanib qoladi. Bola toza havoga qanchalik muhtoj bo'lsa, mehrga ham shunchalik muhtojdir", - deydi.

Haqiqatan ham, dunyoga kelgan har bir insonda mujassam bo'lgan mehrni kimdir farzandni sevishda yoki unga har xil narsa olib berishda, kimdir uni o'pib-erkalashda, kimdir esa bolani bag'riga bosishda deb biladi. Mehr degani farzandni qanday bo'lsa shunday qabul qilib, u bilan bir tan, bir jon bo'lish, ba'zi yumushlarni u bilan hamkorlikda bajarish va bolani tushunishga harakat qilish, atrofdagi narsalarni uning ko'zi bilan ko'rish demakdir. Mehr insonlar orasidagi umumiy munosabatlarning asosidir, farzand tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etuvchi tamoyil-qoidadir. Mehr - bola uchun asosiy ma'naviy ozuqa. U bolaning shaxs sifatida shakllanishidan boshlab, jamiyatga qo'shilishigacha bo'lgan hayotiga va o'sib-ulg'ayishiga sezilarli darajada ta'sir qiladigan vositadir. Mehr va muruvvat faqat kishining o'z farzandlari uchungina emas, barcha bolalarga berishi kerak bo'lgan tuyg'usidir. Zero, har bir bola sevilib, erkalanishga loyiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi - "Inkluziv ta'lim va tarbiya: nazariy va amaliy jihatlari" (metodik qo'llanma, 2021).
2. Khamraev, A. - "Inkluziv ta'lim va oilaviy muhit: psixologik aspektlar" (ilmiy maqola, 2022).
3. Abdullaeva, D. - "Inkluziv ta'limda oilaning roli" (diplom ishi, 2020).
4. UNICEF - "Inkluziv ta'lim: bolalar va oilalar uchun qo'llanma" (2019).
5. Xudoyberdiyeva, M. - "Oilada inkluziv tarbiyaning psixologik asoslari" (monografiya, 2021).
6. Shodmonova, N. - "Inkluziv ta'lim va uning oilaviy psixologiyaga ta'siri" (ilmiy maqola, 2023).
7. O'zbekiston Respublikasi Psixologiya ilmiy-tadqiqot instituti - "Bolalar psixologiyasi va inkluziv ta'lim" (yillik hisobot, 2022).
8. Gulomova, S. - "Inkluziv ta'limda oilaviy munosabatlar" (diplom ishi, 2021).
9. Xalqaro tashkilotlar hisobotlari - "Inkluziv ta'lim va oilaviy qo'llab-quvvatlash" (OECD, UNESCO, 2020).
10. Psixologiya va ta'lim jurnali - "Inkluziv ta'limda psixologik yondashuvlar" (turli mualliflar, 2022).